

Tekijänoikeus ja käyttäjä

Mikko Välimäki
oikeustieteen kandidaatti
puheenjohtaja, Electronic Frontier Finland ry
tutkija, Helsinki Institute for Information Technology

1 Tausta: taiteellisten teosten suoja on muuttumassa yleiseksi informaation suojaksi Internetissä

Vanhastaan tekijänoikeus on suojannut taiteellisia teoksia. Sittenmin suojan alle on alettu hyväksyä myös paljon muutakin: karttoja, teknisiä piirustuksia ynnä muita tuotoksia, joita tuskin voidaan lukea taiteeksi. Muutama vuosikymmen sitten suojaa laajennettiin tietokoneohjelmiin. Nyt ollaan siinä vaiheessa, että voidaan alkaa puhua yleisestä informaation suojaamisesta. Tekijänoikeutta on alettu tukea erilaisin säännöksin, joilla ei ole enää suoraa yhteyttä itse tekijänoikeuteen ja sen tarkoitukseen. Internetissä informaatiota suojaavat ainakin:

- [1] tekijänoikeus (sisällölle)
- [2] teknisten suojamenetelmien suoja (informaation suojaustekniikalle)
- [3] sopimusoikeus (informaation käyttöehdot)

Näistä tekniset suojamenetelmät on tarkoitettu estämään informaation vapaa käyttö. Luvatonta on informaation käyttö, joka on teknisesti suojattu riippumatta siitä, onko informaatio suojattu tekijänoikeudella vai ei. Luvatonta näyttäisi myös olevan ohjelmoida tietokoneohjelmia, jotka pystyvät suojauksen murtamaan.

Suomessakin pian voimaan tulevat lainsäädännökset teknisten suojamenetelmien suojaamisesta kattavat periaatteessa kaikenlaisen informaation; ne ovat kerros tekijänoikeuden päällä.

Toisekseen sopimusoikeus on pohjana tekijänoikeuden kaupalle Internetissä. Kun käyttäjä ostaa oikeuden käyttää teosta, hän saa tavanmukaisesti lisenssisopimuksen. Internetissä kaikenlainen metatieto ja digitaaliset sertifikaatit voidaan nyttemmin katsoa lisensseiksi. Näitä reunaehtoja teosten käytölle on paljon, joka puolella, ja ne ovat monesti sekä yllättäviä että kohtuuttomia.

2 Mitä ovat käyttäjien oikeudet?

Tekijänoikeuslaki ei tunne käyttäjien oikeuksia tällä nimellä. Tekijänoikeuslaissa on sen sijaan määrätty rajoituksia tekijänomistajan yksinoikeuksiin. Edellä esitettiin, että tekijänoikeus on laajentunut Internetissä yleisemmäksi informaation suojaksi, jossa on useita eri suojaustasoja. Tällöin on huomattava, että jokaisella suojaustasolla on omat rajoituksensa. Tässä esityksessä käyttäjän oikeuksilla tarkoitetaan pääosin näitä rajoituksia (kaikki rajoitukset eivät koske yksinomaan teosten käyttäjiä).

Idealisesti käyttäjien oikeuksien tulisi taata mahdollisuus hyödyntää sisältö huolimatta eri suojakerroksista. Tilanteita, joissa teosten hyödyntämisen tulee olla tekijänoikeudesta riippumatta sallittua ovat yleinen "reilu käyttö" (Yhdysvaltojen laissa), yksityiskäyttö, tieteellinen käyttö, opetuskäyttö, sitaattioikeus, parodiaoikeus ynnä muut maasta ja lainsäädäntötraditiosta riippuen. Käyttäjien oikeudet ovat epäilemättä olennainen osa tekijänoikeutta.

Teknisistä suojamenetelmistä riippumatta käytön on oltava sallittua mm. yhteensopivuuden varmistamiseksi sekä salaamismenetelmien ja ohjelman rakenteen tutkimiseksi. Teknisten suojamenetelmien suojan ei tulisi vaikuttaa tekijänoikeuslaissa määriteltyyn "tasapainoon" käyttäjien ja tekijänoikeuden omistajien välillä.

Sopimusoikeudessa käyttäjien oikeudet koostuvat muun ohella erilaisista kuluttajansuojasäännöksistä.

3 Käyttäjän oikeuksien merkitys - esimerkkitapauksia

Tekijänoikeuden omistajat saattavat väittää, että keskustelu käyttäjien oikeuksista on varomatonta politiikkaa tai holtitonta liiketoiminnan ja toimialan vaarantamista. Näkemys on yksinkertaistettu. Kyse on syvemmistä kansainvälisistä ongelmista, joissa törmäyskurssilla ovat kaupalliset intressit ja avoin yhteiskunta.

Muutama havainnollinen oikeustapaus – väritetyin kommentein -- valaisee asiaa:

DVD levyjen tekniset käyttörajoitukset -- Jon Johanssen

Norjalainen Jon Johanssen asetettiin muutama viikko sitten syytteeseen Norjassa hänen osuudestaan DVD-levyjen salaustekniikan purkamisesta. Johanssenin välittömänä motiivina oli DVD-levyjen käyttäminen Linux-käyttöjärjestelmän alla, joka oli mahdotonta ennen kuin Johansen muiden aktiivisten käyttäjien avustuksella mursi suojakoodit. Tekijänoikeuden omistajat rajasivat teknisesti levyjen näyttämisoikeuden mm. kaikilta Linux-käyttäjiltä.¹

Tapaus koskee teknisen suojajärjestelmän purkamista yhteensopivuuden saamiseksi. Salaustekniikoiden toiminnan tutkiminen yhteensopivuuden varmistamiseksi on hyvin keskeistä, jotta tietoyhteiskunnan palvelut ovat saatavilla kaikille kansalaisille ketään syrjimättä. Jo aiemmin saadun informaation avulla kuluttajat voivat nykyään ostaa ja katsoa yhdellä yhteensopivalla soittimella DVD-levyjä, joissa on eri aluekoodit. -- Tekijänoikeuden omistajat rajaavat silti edelleen teknisesti levyjen näyttämisoikeuden sille mantereelle, jolta se on ostettu. Niinpä Amazon.com verkkokaupasta levyjä Suomeen tilaava kuluttaja ei pysty katsomaan levyjä ellei hänellä ole tällaista yhteensopivaa soitinta (jonka laillisuuden tekijänoikeuden omistajat haluavat kieltää).

---

¹ Taustaksi ks. Tom Vogtin esitystä: <http://www.lemuria.org/decss/hal2001.html>

Kun tekijänoikeuden suojajärjestelmien suojaa koskevat säännökset eivät ole vielä voimassa, perustuu Johansenin tapauksessa syyte lainkohtaan, joka vastaa pitkälle Suomen rikoslaista löytyvää tietomurtoa. Lainkohdan soveltaminen Johansenin tekoon edellyttää kuitenkin varsin laajentavaa tulkintaa, koska DVD-levyt eivät ole laissa tarkoitettuja tietojärjestelmiä. Laissa edellytetään lisäksi, että teko olisi aiheuttanut tai tarkoitettu aiheuttamaan vahinkoa tietojärjestelmälle tai sen omistajalle. Olettaen, että Johansen on käyttänyt omia DVD-levyjään koemateriaalina (syyttäjä ei ole esittänyt muuta), vaatimus voi tuskin täytyä.

Kysymys kuuluu: miksi syyte on ylipäänsä nostettu ja miksi se on tehty vasta nyt? DVD-levyjen salaus purettiin yli kaksi vuotta sitten loppuvuodesta 1999. Yleinen arvaus on, että Hollywoodin mediatuottajien eli elokuvien tekijänoikeuksien omistajien (ja sitä kautta Yhdysvaltojen viranomaisten) painostus oli käynyt Norjalle liian ankaraksi. Ukrainan tapaus, jossa Yhdysvallat asetti maan kauppasaartoon, koska se ei suostunut Yhdysvaltain vaatimukseen CD-piratismia vastaan, on myöskin todennäköisesti ollut osaltaan painamassa vaakakupissa.

Toinen esimerkkitapaus koskee myös teknisiä käyttörajoituksia, tosin hieman toisesta näkökulmasta:

Sähköisten kirjojen tekniset käyttörajoitukset – Dmitry Sklyarov²

Venäläinen Dmitry Sklyarov vangittiin kun hän oli käymässä Yhdysvalloissa viime syksynä, koska hän oli purkanut PDF-tiedostoformaatin salausalgoritmin. PDF on Yhdysvaltalaisen yrityksen lanseeraama tiedostoformaatti, joka on erittäin yleinen Internetissä ja sillä toteutetaan mm. sähköisiä kirjoja.

Sklyarov työskentelee venäläisessä ohjelmistoyrityksessä, joka tuottaa muun muassa varmuuskopiointiohjelmiä. Sklyarovin kirjoittaman ohjelman tarkoitus oli mahdollistaa varmuuskopioiden tekeminen PDF-tiedostoista, joka oli yksipuolisesti estettävissä ennen kuin Sklyarov mursi suojakoodit.

Tapaus koskee teknisen suojajärjestelmän purkamista varmuuskopioiden ottamiseksi. Tekijänoikeuslaki takaa useimmissa maissa käyttäjille oikeuden ottaa yhden tai useamman kappaleen varmuuskopioita heidän ostamistaan digitaalisista teoksista siltä varalta, että alkuperäiselle kappaleelle tapahtuu jotain. Säännös onkin perusteltu, sillä digitaalisessa ympäristössä on kovin helppo hävittää vahingossa hävittää tietoa lopullisesti. Jutussa väitettiin, että Yhdysvalloissa jo voimassa olevat teknisiä suojajärjestelmiä suojaavat säännökset koskevat Sklyarovin tekoa, olkoonkin, että Sklyarov oli venäläinen ja työskenteli venäjällä tehdessään purkukoodin.

Sklyarov pääsi parin vankilakuukauden jälkeen vapaaksi 50 000 dollarin takuumaksua vastaan. Tapaus sai paljon julkisuutta ja Yhdysvaltalainen yritys joutuikin lopulta perumaan kanteensa, kun julkisuusarvo oli pääosin

---

² Taustaksi ks. Electronic Frontier Foundationin selvitystä:
http://www.eff.org/IP/DMCA/US_v_Sklyarov/us_v_sklyarov_faq.html

negatiivinen. Tapauksen yhteydessä on tullut selväksi muun ohella se, että Yhdysvallat käyttää tekijänoikeuslakia ja sitä tukevia muita säännöksiä ääritapauksessa oman käden oikeuden tapaan tuomitsemalla myös henkilöitä, jotka eivät ole maan kansalaisia eivätkä ole sidottuja sen tuomiovaltaan.

4 Miten käyttäjien oikeudet tulisi ottaa huomioon?

Lainsäännösten valmistelussa yhtä lailla kuin lainkäyttöratkaisuissa tulisi ottaa huomioon kaikkien osapuolten näkökohdat. Toistaiseksi tilanne ei ole kehuttava.

Suomessa tekijänoikeudellisista ongelmista saa neuvoa antavia päätöksiä tekijänoikeusneuvostolta. Neuvostossa on lainopillisten (neutraalien) jäsenten lisäksi edustajia vain eri tekijänoikeusjärjestöistä.³ Tulee mieleen sanonta ”Kukaan älköön olko tuomari omassa asiassaan.”

Sitovia päätöksiä antavat yleiset tuomioistuimet. Monissa merkittävässä tekijänoikeudellisissa oikeustapauksissa on vastassa yksittäinen kansalainen ja suuri Yhdysvaltalainen tekijänoikeuden omistava yhtiö. Yhtiöllä on varaa käydä oikeutta useita vuosia useilla miljoonilla euroilla. Käytännössä yhtiö voi ostaa sen kantaa tukevia asiantuntijalausuntoja ja hankkia niin pätevät asianajajat, että he saattavat jutun näyttämään korkeimman oikeuden ennakkotapauksen arvoiselta. Käyttäjää puolustaa monesti vain maksuton oikeudenkäyntiavustaja. -- Seuraavassa jutussa yhtiöillä on käytettävissään yksi ennakkotapaus lisää.

Tilanteen korjaamiseksi on pureuduttava sen ytimeen. Tekijänoikeuden omistajien tulisi ottaa huomioon käyttäjien oikeudet rakentaessaan Internetiin teosten myyntijärjestelmiä. Tarpeellinen teknologia, jolla teosten käyttöketjua voidaan hallita ja valvoa on pian yleisesti saatavilla. Käyttäjien tulisi tällöin tuntea saavansa jotakin hyötyä siitä, että heidän oikeutensa ovat tarkkaan rajatut. Vain tyytyväinen asiakas maksaa. Omituinen käyttörajoitus, huonompi laatu tai perusteettoman korkea hinta eivät tuo asiakkaita. Sen sijaan ne kannustavat käyttäjien ja ehkäpä myös koko yhteiskunnan näkökulmasta rationaaliseen toimintaan, jota tekijänoikeuden omistajat kutsuvat piratismiksi.

3

http://www.minedu.fi/opm/asiantuntijat/tekijanoikeusneuvosto/tekijanoikeusneuvoston_jasenet.html